

готові до друку. Отож запланували видати такі твори: «Маруся», «Мертвецький великдень», «Добре роби, добре й буде», «Конотопська відьма», «От тобі й скарб», «Козирдівка», «Сердешна Оксана» «Пархімове снідання» «Салдацький патрет», «Божі діти», «Щира любов», «Листи до любезних земляків», «Перекотиполо» у кількості 1800 примірників, а також запланували видати найпопулярніші твори письменника окремими брошурами у кількості значно більшій – 30.000 примірників. На початку осені 1887р. надруковані були й пішли у продаж перші два томи, в яких, власне, і зазначалося те, що вони редаговані О. Потебнею, і що видання це здійснене Харківським повітовим земством на користь народного училища, заснованого на Основі в пам'ять Григорія Федоровича Квітки (Основ'яненка); третій том вийшов у 1889р., четвертий та п'ятий у 1890р.; наступні п'ятий та шостий том редагував уже М.Сумцов.

І.Айзеншток зазначав, що в паперах О.Потебні віднайшов проект вступної статті до цього видання, яка не була завершена і тому, зрозуміло, тоді не надрукована. Однак, у цих уривках записів, що лишилися, подибуємо скрупульозний аналіз правопису, яким користувався Г.Квітка, і порівняння цього правопису із варіантом П.Куліша. У своєму варіанті, як відомо, П.Куліш змінював сполучник «і», який вживав Г.Квітка, на «й», прийменник «у» на «в», префікс «від» на «од», дієслівне закінчення «ся» на «сь», змінював «скусний» на «мистецький», «чим у мене» на «ніж у мене», «почотному» на «шановному», «пан отець, батюшка нам розказував» на « пан отець нам розказав», «прочес» на «інше», «мужик» на «чоловік», «ськати» на «шукати» і т. п.

Таким чином, очевидним є те, що О.Потебня здійснив масштабну роботу для того, щоб повернути редаговані тексти до норми, себто зробити їх відповідними не лише автографам Г. Квітки, а й говірці Слобожанщини, а тому є закономірним те, що саме це видання вважалось взірцевим у Наддніпрянській Україні аж до двадцятих років ХХ ст. та й згодом становило й продовжує бути основою багатьох видань творів класика нової української літератури.

1. *Айзеншток І.* До історії видань творів Г.Ф. Квітки // Бібліологічні вісті №4. – К., 1926. 2. *Потебня А. А.* Рецензия на Головацького Я. «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» // Отчет о присуждении наград гр. Уварова. – СПб., [Б.р]; 3. *Квітка-Основ'яненко Г. Ф.* Зібрання творів у семи томах. - К.: Наукова думка. – Т. 7.- 1981.

Гарнага В.М., магістрантка,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОРНАМЕНТАЛЬНА ПОЕТИКА «БЛАКИТНОГО РОМАНУ» ГНАТА МИХАЙЛИЧЕНКА

У статті подано аналіз рис орнаментальної поетики у «Блакитному романі» Гната Михайличенка. Орнаменталізм розглядається на рівні символічної, композиційної, ритмічної організації тексту.

Ключові слова: орнаменталізм, поетика прози, кольоропис.

В статті подан аналіз черт орнаментальної поезії в «Голубом романе» Гната Михайличенко. Орнаменталізм розглядається на рівні символічної, композиційної, ритмічної організації тексту.

Ключеві слова: орнаменталізм, поезія прози, цветопісь.

Analysis of features of ornamental poetics of “Blue Romance” by Hnat Mykhailychenko is given in the article. Ornamentalism is observed on symbolic, compositional, rhythmic levels of textual organization.

Key words: ornamentalism, poetics of prose, color rendition.

Розвиток української літератури першої чверті ХХ ст. відбувався у річиді сміливих ідейних та жанрово-стильових пошуків. Література стає полем зіткнення найрізноманітніших художніх тенденцій, від неоромантичних до авангардних, піддається трансформації жанрова система. В індивідуальній манері одного автора, в одному творі можуть поєднуватись діаметрально протилежні за природою елементи, література (і поезія, і проза) тяжіє до синестезії та синтетичності, своєрідної «мозаїчності», посилюється ігровий аспект та настанова на епагування. Проблематико-тематичне осердя творів — зображення доби революції не формально, а в її романтизовано емоційній стихійності, експресивності хаосу, боротьбі різних почуттів та настроїв у внутрішньому світі персонажів, в особливій гармонії контрастів [Яремкович 2004, 46]. Такі особливості розвитку літератури загалом і прози зокрема, а також типологічна подібність ідейно-естетичних шукань у літературі початку ХІІ ст. та початку ХХ ст. дають підстави вважати орнаменталізм характерною рисою тогочасної прози. Під «орнаменталізмом» ми розуміємо низку поетикальних рис, визначених Д.Чижевським так: «різноманітність орнаментальних прикрас; провідна думка не просто розкривається у творі, а проходить через численні окремі мотиви; погляд на світ є послідовно «символічний»; «мозаїчність» будови; синтаксична будова складна та іноді заплутана» [Чижевський 1994, 134].

Поетика «Блакитного роману» (1919) Гната Михайличенка цілком вписується в літературну палітру своєї доби. Формальна складність твору зумовлюється універсальністю та широтою обраної письменником теми. Грандіозну та вражаючу картину революції автор розгортає ніби зсередини через складну символізацію. Прикметно, що, як вказує О.Романенко, «джерелом символізації є не народнопоетична уява, а містичні знання Єгипту, Греції як вселюдські, узагальнені закони буття». Передаючи картину кардинальних зламів та змін, Г.Михайличенко «творив новітній міф про новітню реальність» і звертається до культурних універсумів, первісних міфологічних начал, закріплених у людській природі» [Романенко 2006, 26]. Це зумовлює два плани розгортання дії «Блакитного роману» — реальний та ірреальний; останній відкривається через містичне узагальнення, зміщення часових пластів, своєрідний хронотоп як один з можливих шляхів віднайти духовну сутність людини та законів всесвіту. Наприклад, сфінкс у світовій традиції це символ таємного, нерідко — вбивчого, знання. Розкриття таємниці сфінкса несе смерть, співвідноситься із кінцем світу. Так Михайличенко удається до паралелізму: «єгиптянка все зрозуміла, а надвечір випав сніг, який убив її блакитну душу» і поруч — «В ту ніч у безликого сфінкса, що стояв ліворуч від дороги великих пірамід, упала додолу голова», «В ту ніч не стало батька у Іни» [Михайличенко 1995, 126]. Складна система

символів підтверджує думку Г.Бахматової про те, що орнаменталізм був не лише «прийомом прикрашання, а ніс концептуальне навантаження» [Бахматова 1989, 20].

З огляду на поетику міфу цікавим видається й хронотоп «Блакитного роману». В самому тексті є точні вказівки на місце: «Твоя мати — смуглява єгиптянка — здивилася у священні води Ніла» [Михайличенко 1995, 124], Ганка «злазила на кручу над Дніпром» [Михайличенко 1995, 137]. Проте, акцентується тут увага на двох річках, які стали об'єктами легенд та міфів багатьох народів, отже, також несуть символічне навантаження. В усіх світових міфологічних системах перехід до царства мертвих здійснюється завдяки переправі через певну річку (традиційний символ — Стікс в античній міфології). Вода постає як образ остаточного відмежування від світу живих, але водночас це і символ нового народження, очищення, віднайдення гармонії. Таким чином, навіть конкретика в художній системі «Блакитного роману» набуває універсального звучання. Поруч бачимо й підкреслену невизначеність місця: «В околицях великого міста, в якому давно не було жодного уряду...» [Михайличенко 1995, 131].

Часові пласти в романі також зміщуються. Завдяки зверненню до міфології нерозривно поєднується минуле з майбутнім. Особливо яскраво це підкреслюється в розділі «Аорист»: «У темних провалах одвічної тайни снувалась легенда аорист. Знаки незнані і давні Твою тамували блакить. Чийсь придорожній надгробок з дикого каменю дороговказом шлях Твій відзначив...» [Михайличенко 1995, 133]. На центральному персонажеві «Ти» лежить печать минулого, тому йому протиставляється «Іна»: «Сумно сурмили Тобі осінні голоси про минуле, а Іні – майбутнє» [Михайличенко 1995, 127]. Трагічну суперечність між минулим і майбутнім, старим і новим Михайличенко передає через стирання граней між епохами, проте в межах протиставлення «Ти» іншим образам-символом («Іна», «Яся», «Чоловік» і т.д.).

Загалом же час у «Блакитному романі», за законами міфу, циклічний. Саме ефекту циклічності досягає автор, уданочись до численних повторів. Наприклад, в розділі «Інтродукція», де ніби під дією прокляття однакова смерть спіткала батьків «Іни» і «Ти»: «Лікарі не викрили прикмет самогубства, а молодого вченого пишно поховали його земляки англійці», «Лікарі не викрили прикмет самогубства, а родичі й знайомі пишно поховали разом батька Іни і Твою матір» [Михайличенко 1995, 125]. Така ж смерть спіткала й дітей: «Лікарі не викрили прикмет самогубства, а обидва трупи були відпроваджені мною в міський крематорій» (розділ «Блакитні душі») [Михайличенко 1995, 142]. Однак, є тут і зниження пафосу – «міський крематорій». Відтворення природи, відтворення життя людини, відтворення покоління — цей невпинний коловий рух автор і передає дублюванням майже ідентичних епізодів.

Серед найхарактерніших орнаментальних прикрас «Блакитного роману» необхідно окремо сказати про кольоропис, який реалізується насамперед у символічному навантаженні кожного кольору.

Актуалізація кольору, а разом з нею взагалі зорових вражень, присутня вже у назві – «Блакитний роман». Поза тим, кожен розділ твору має свій домінуючий колір: «блакить стоячих вод» і «сонячна блакить» («Інтродукція»), жовтий («Коли пожовкне листя»), червоний («Палала червона заграва»), темна легенда Аорист («Аорист») – срібна блакить місячного саява («Під місячним саявом») – блакитні душі («Блакитні душі»). Підкреслена у назві твору «блакить» може мати безліч потрактувань. Сам автор дає кілька ключів

до тлумачення. Насамперед це заявлене в «Інтродукції» протиставлення «осліплююче-яскравої сонячної блакиті» та «блакиті безмежної порожнечі». Наприкінці твору – у розділі «Блакитні душі» – вона переосмислюється, якнайповніше виявляючи сутність «блакитних душ» та душі «Ти»: «І в очах – Твою муку. І блакить. В ній була тьмава імла давноминулих віків, вкритих темничим серпанком чародійних явищ. Первісний шал і дикунська невибагливість. В ній було оmlіння південних місячних ночей і млявість застиглого болотяного повітря, насиченого отруйними гострими пахощами. І міріадами бактерій жаклих хвороб. В Твоїй душі була блакить одвічної порожнечі» [Михайличенко 1995, 142]. Блакить – поза часом і простором, поза минулим і майбутнім, смерть заради вічного життя, невпинний рух.

Образові «блакиті» у творі протиставляється образ білого, в якому реалізується символіка смерті. Саме сніг, білий колір, виступає постійним супутником смерті: в розділі «Інтродукція» – «єгиптянка все зрозуміла, а надвечір випав сніг, який убив її блакитну душу», «Два мертві трупи, з обличчями білими, як нововипавший сніг» [Михайличенко 1995, 126]; далі повторюється той же мотив у розділі «Блакитні душі» – «А над ранок випав сніг, який убив ваші блакитні душі. Два мертвих трупи з обличчями білими як нововипавший сніг спокійно лежали обнявшись у ліжку з виразом захованої одвічної таємниці на своїх непорушних устах» [Михайличенко 1995, 144].

Контрастні елементи зводяться не лише в межах символічної системи твору, але й в межах одного прийому чи засобу. Поетиці «Блакитного роману» притаманні комбіновані метафори, в яких також зводяться протилежності, оксиморони, парадокси. Наприклад: «лоскотною тихою тугою радісного небуття», «Шалений танок різнобарвної смерті», «смертний сміх осінніх сліз». Природно, що частотне нагромадження таких експресивних засобів створює прийоми ампліфікації та градації, на зразок «Несамовито гуде вітер, оскаженіло боре усі перепони, дико стрясує стіни Твоєї схованки».

Таким чином, ускладненість поетики «Блакитного роману» зумовлена цілою системою складних символів. Провідна думка твору розгортається через низку мотивів, кожен з яких актуалізується у розділах твору. Символи функціонують у системі протиставлень, тобто антитеза і контраст визначають композицію твору. Як зауважує М.Яремкович, «Контрастна в своїй основі орнаментальна поетика руйнує норми традиційних прозових жанрів. Дійсність практично розливається у складній, вишуканій тканині оригінальних поетичних образів... однією з прикметних рис українського орнаменталізму початку ХХ ст. те, що обидві площини художнього твору – завуальована дійсність та яскравий поетичний символ чи знак цієї дійсності – слово-образ – однаково могутньо промовляють до реципієнта» [Яремкович 2004, 48].

Українській орнаментальній прозі також притаманне використання давнього художнього прийому сюжетно-композиційного обрамлення, щоправда у значно трансформованому вигляді. У «Блакитному романі» він «реалізується як засіб поглиблення символічно параболічної системи твору, а не просто як елемент оригінального композиційного структурування» [Яремкович 2004, 48]. Так, на початку твору (розділ «Інтродукція») бачимо образ-символ «блакиті», що співвідноситься із образом головного героя твору – «Ти»: «В Твоїй душі була блакить стоячих вод... В Твоїй душі була блакить одвічної порожнечі» [Михайличенко 1995, 124]. А наприкінці твору («Посвята») цей символ набуває універсального звучання, своєрідно узагальнюючи розгортання думки: «Останній

свій погляд Тобі я присвячую...», «В блакиті Твоїї душі я розгадав усі таємниці і вгледів прийдешне», «На stratі Тебе я пригадаю» [Михайличенко 1995, 148-150].

Характерною ознакою «Блакитного роману» як орнаментального твору є потужна ритмізація мови. Досягається вона завдяки анафорам у поєднанні з епіфорами, інверсіям та повторам подібних (або однакових) синтаксичних конструкцій. Наприклад, у розділі «Коли пожовкне листя...» чітко простежується функціонування повторів інверсованих конструкцій. Основний мотив задано у першому рядку-абзаці: «Падає, падає листя». Надалі впродовж розділу цей мотив анафорично повторюється (початок абзацу): «Падає листя пожовкле на Твою голову, на руки. В прозоро-блакитному, ніжно-холодному сонячному повітрі жовто-золоті сльози жалю за минулим...», далі: «Падає листя пожовкле тобі на заплющені віі...» [Михайличенко 1995, 127-128]. Так само повторюється й інший мотив – «Коли пожовкне листя...», акцентований у назві. «Коли пожовкне листя... Ти кохав», «Коли пожовкне листя і полетить, повисне в павутинному повітрі... Коли Твоя душа полине услід їм прозорим золотаво-блідим листком і подібно їм лишиться в павутинному повітрі... Ти кохав», «Коли пожовкне листя, а блакитна ніч вступить в свої права...» [Михайличенко 1995, 127-129], – як бачимо, щоразу цей мотив верстоплюється доповнюється новими відтінками. Наприкінці ж розділу коротко уривається неповним реченням: «Коли пожовкне листя...» [Михайличенко 1995, 128].

Зовсім інший ритм відмічаємо у розділі «Аорист». Так само повторюється провідний мотив розділу «в темних проваллях одвічної тайни снувалась легенда аорист», який підсилюється іншим образом – «Лютував коло дачі вітер», «Лютував вітер за вікном Твоїї кімнати» [Михайличенко 1995, 134]. Так само основний мотив доповнюється новими відтінками при постійних повторах: «Над усім панувала нерухома застиглість аорист», «Дим благовоної, отруйні напої, тогобічна свідомість і погляд бездонний людини аорист – гонилися разом з Тобою» [Михайличенко 1995, 135]. Так само використано прийом рамкової композиції, на початку та наприкінці розділу ті ж слова: «У темних проваллях одвічної тайни снувалась легенда аорист». Крім того, набагато більше тут інверсованих конструкцій на зразок «Пітьму безкрайних світів Ти зором незрячим своїм пронизав», «ритмічно гойдалися постаті в убранні фіалковім, довгім», які надають оповіді надзвичайного динамізму та дозволяють передати швидко пульсацію думок і вражень героїв, загальну нервову напруженість.

В розділі «Палала червона заграва» ритмізація досягається завдяки використанню парцельованих конструкцій. Виразне відокремлення певних частин речення, фрагментів думки, сприяє їх увиразненню та підкресленню смислового навантаження. Парцельовані конструкції ніби позначають музичний такт: «В хаосі титанічних пірамід і експресного потягу. Тремтіла легенда аорист» («Аорист») [Михайличенко 1995, 135], «Твій кулемет гавкав весь час з невеликими перервами. Мов вірний пес», «Зростала заграва. Червонодимна й незрозуміла. Спокійна» [Михайличенко 1995, 131]. Динамізм зображуваної картини досягається через так званий «телеграфний» стиль, тобто переважання уривчастих, неповних та вже згадуваних парцельованих речень.

Отже, поетика орнаменталізму знайшла свій вияв у «Блакитному романі» Г.Михайличенка. По-перше, це складна система символів, що апелюють до світових міфічних образів, та надає творові універсального звучання. По-друге, прийом кольоропису, який створює своєрідну «мозаїчність» твору, та прийом сюжетно-композиційного

обрамлення, який надає завершеності «Блакитному романові». По-третє, специфічний синтаксис (неповні речення, парцельовані конструкції), що забезпечує ритмізацію та динамізм мови. По-четверте, нагромадження комбінованих метафор, ампліфікацій та градацій, анафор та епіфор, завдяки яким досягається надзвичайна вишуканість та експресивність «Блакитного роману».

1. *Бахматова Г.* Український орнаменталізм: загальне і своєрідне (До проблеми концептуальності стилю) // Радянське літературознавство. – 1989. – № 2. – С. 14-23.
2. *Михайличенко Гнат.* Блакитний роман // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. Кн. 4 / Упоряд. В.Яременко, Є.Федоренко, О.Сліпушко. – К., 1995. – С. 123-150.
3. *Романенко Олена Віталіївна.* Людина і світ в українській літературі доби розстріляного відродження. – К., 2006. – 96 с.
4. *Чижевський Д.І.* Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – Тернопіль, 1994, – 480 с.
5. *Яремкович М.* Орнаменталізм прози Гната Михайличенка // Дивослово. – 2004. – № 4. – С. 46-49.

Гнатюк З., студ.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КАТЕГОРІЯ ФЕМІННОГО У ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Стаття присвячена розгляду особливостей категорії фемінного у польській та українській літературі. Особлива увага в процесі дослідження приділяється аналізу соціокультурного та історичного тла розвитку феміністичних студій.

Ключові слова: *феміністичність, фемінізм, гендер, феміністичний дискурс, жіночий рух, емансипація.*

Статья посвящена рассмотрению особенностей категории феминного в польской и украинской литературе. Особое внимание в процессе исследования отводится для анализа социокультурного и исторического фона развития феминистической студии.

Ключевые слова: *феминность, феминизм, гендерное равенство, феминистический дискурс, женское движение, эмансипация.*

This article examined the features category of the feminine in Polish and Ukrainian literature. Special attention in the research given to the analysis of socio-cultural and historical background of feminist discourse.

Key words: *feminine, feminism, gender equality, feminist discourse, women's movement, emancipation.*

Феміністичність – це характеристики, пов'язані із жіночою статтю, або характерні форми поведінки, яких очікують від жінки у даному суспільстві або соціальний вираз того, що розглядається як позиції, внутрішньо притаманні жінці.